

DOI <https://doi.org/10.11603/2312-0967.2023.3.14166>
УДК 615:33:614.2:616-036.22

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ФАРМАЦІЇ З ПИТАНЬ СУПРОВОДУ НАСЕЛЕННЯ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Н. А. Білоусова, В. М. Михальчук, О. В. Процюк, А. В. Кабачна

Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика
arinatala@gmail.com

ІНФОРМАЦІЯ

Надійшла до редакції / Received:
29.06.2023

Після доопрацювання / Revised:
27.07.2023

Прийнято до друку / Accepted:
02.08.2023

Ключові слова:

психічне здоров'я;
належна аптечна практика;
фармацевтична допомога;
фармацевтична освіта;
безперервний професійний
розвиток;
освітні програми.

АНОТАЦІЯ

Мета роботи. Проведено порівняльний аналіз, узагальнення та встановлено шляхи імплементації зарубіжного досвіду підготовки магістрів фармації з питань психічного здоров'я в освітній процес із підготовки магістрів фармації України.

Матеріали і методи. Використано наукові публікації, міжнародні документи, сайти міжнародних організацій, співтовариств фармацевтів, офіційні сайти навчальних закладів, освітньо-професійні програми за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація. Використано методи систематизації, порівняльного аналізу та узагальнення.

Результати й обговорення. У статті проведено порівняльний аналіз освітньо-професійних програм підготовки магістрів фармації, систематизовано міжнародні документи та результати досліджень, в яких розкривається досвід впровадження найкращих практик із питань психічного здоров'я в освітній процес підготовки фармацевтів на магістерському рівні за змістом, структурою навчальних програм, формою організації освітнього процесу.

Висновки. Результати дослідження свідчать, що практика професійної підготовки магістрів фармації з питань психічного здоров'я є досить поширеною на світовому рівні та представлена в різних наукових публікаціях, результати аналізу яких свідчать про різні форми організації навчання. Перспективним вбачаємо імплементацію кращих зарубіжних освітніх практик у професійну підготовку фармацевтів України з питань психічного здоров'я на магістерському рівні з подальшою підготовкою у системі безперервного професійного розвитку; розширення протоколів фармацевтів із питань надання фармацевтичної допомоги у сфері реалізації ЛЗ, які відпускаються за рецептом лікаря за Програмою медичних гарантій.

Вступ. Наслідки COVID-19 та війни в Україні негативно вплинули на психоемоційний стан населення. За даними моніторингових компаній, 70 % громадян України має порушення психічного здоров'я, що у свою чергу, збільшує кількість загальної захворюваності населення (загострення хронічних і онкологічних захворювань, інфарктів, гострих порушень мозкового кровообігу, ожиріння, алкоголізм, наркоманії і

т. ін.) та має негативні наслідки в усіх сферах економіки [1]. Таким чином, відбувається збільшення навантаження на систему охорони здоров'я, зокрема на лікарів первинної медико-санітарної допомоги. Нині також спостерігаються тенденції розширення Ролей фармацевтів у світовому масштабі та їх інтеграцію у первинну медико-санітарну допомогу. Йдеться насамперед про запобігання розвитку пси-

хічних захворювань, підтримку терапевтичних призначень, забезпечення навчання із психологічної самопомоги та надання доступу населенню країни до медико-фармацевтичної допомоги пацієнтам із порушеннями психічного здоров'я та забезпечення ЛЗ [2, 3].

Необхідно звернути увагу на кадровий фармацевтичний ресурс в Україні, який виступає експертами в галузі медицини із фармацевтичного забезпечення населення ЛЗ, має широкі можливості для підтримки їх оптимального використання. Це 21 208 дипломованих фармацевтів та 26 992 асистентів фармацевтів відповідно [4]. Станом на перший квартал 2023 року вони обслуговують 17 257 аптек [5]. Очевидно, що у довоєнний період ЛЗ здебільшого використовували для лікування неінфекційних та інфекційних захворювань і слугували предметом взаємодії населення з фармацевтичним персоналом. Однак реалії воєнного сьогодення вказують на існування гострої проблеми доступу населення до якісної медико-фармацевтичної допомоги пацієнтам із порушеннями психічного здоров'я та фармацевтичного забезпечення ЛЗ у важко доступних місцях та прифронтових територіях [6]. Необхідність її розв'язання потребує запровадження низки заходів, спрямованих на покращення практичної діяльності аптечного бізнесу. З цією метою МОЗ України запропонувало внести зміни до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва ЛЗ, оптової та роздрібною торгівлі, імпорту, згідно з якими ліцензіатам дозволено роздрібно торгівлю та утворення мобільних аптечних пунктів у сільській місцевості, прифронтових територіях та у зонах надзвичайних ситуацій на період воєнного стану [7]. Відтак розпочато процес вирішення питання високого рівня доступності населення країни до фармацевтів аптечних закладів, які спроможні надавати первинну медико-фармацевтичну допомогу у сфері реалізації ЛЗ для підтримки пацієнтів із різними видами захворювань, зокрема із порушеннями психічного здоров'я. У цьому контексті загострилася потреба якісної підготовки фармацевтичних кадрів до надання медико-фармацевтичної допомоги населенню України з питань психічного здоров'я у сфері реалізації ЛЗ, захисту психічного здоров'я фармацевтів аптек та вмінням надавати психологічну самопомогу з метою запобігання емоційному вигоранню фармацевтичних кадрів. Слід зауважити, що нині в Україні відбувається впровадження в освітній процес фармацевтичних факультетів навчальних програм як вибіркових дисциплін «Перша психологічна допомога під час воєнного стану» та «Організація медико-фармацевтичної допомоги в екстремальних ситуаціях», «Профілактика тютюнопаління та наркоманії». Дані навчальні програми представлені як вибіркові компоненти, проте зміст підготовки майбутніх фармацевтів до надання медико-фармацевтичної допомоги населенню України з питань психічного здоров'я у сфері

реалізації ЛЗ, захисту психічного здоров'я фармацевтів аптек та вмінням надавати психологічну самопомогу розкривається фрагментарно та потребує розширення в умовах сьогодення.

Отже, враховуючи вплив наслідків COVID-19 та війни в Україні на психоемоційний стан населення, ґрунтуючись на результатах проведених досліджень, актуалізувалась необхідність запровадження в освітньо-професійні програми підготовки магістрів фармації адаптованих навчальних програм із питань психічного здоров'я та інтеграції вбудованих освітніх модулів із питань психічного здоров'я в навчальні програми фармакології, фармакотерапії та клінічної фармації.

Матеріали і методи. Для досягнення мети дослідження використано наукові публікації, міжнародні документи, сайти міжнародних організацій, співтовариств фармацевтів, офіційні сайти навчальних закладів, освітньо-професійні програми за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація. Використано методи систематизації, порівняльного аналізу та узагальнення.

Результати й обговорення. Результати вивчення нормативно-правової бази та аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених свідчать про високу зацікавленість до професійної підготовки фармацевтичних кадрів щодо надання медико-фармацевтичної допомоги населенню з питань психічного здоров'я у сфері реалізації ЛЗ та надання психологічної самопомоги з метою запобігання емоційному вигоранню фармацевтичних кадрів. Питання імплементації кращого досвіду підготовки магістрів фармації з питань психічного здоров'я є актуальними у багатьох країнах світу: Ірландії [8], Австралії [9], Англії [10], США [11], Китаю [12], Південної Кореї [13] та ін.

За результатами аналізу публікацій у наукометричних базах даних Web of Science, Elsevier, Pubmed та ін. встановлено високий інтерес зарубіжних учених до включення тематики психічного здоров'я в освітньо-професійні програми підготовки магістрів фармації. Аналіз наукових праць дослідників різних країн світу демонструє високий інтерес до підготовки фармацевтів стосовно розширення Ролей Належної Аптечної Практики у наданні послуг із медико-фармацевтичної допомоги пацієнтам із питань психічного здоров'я під час реалізації ЛЗ, починаючи з магістерського рівня та в подальшій післядипломній фармацевтичній освіті в процесі безперервного професійного розвитку (CPD). Так, у наукових працях ірландських учених K. Dalton, S. Byrne наголошується на важливій ролі, яку відіграють фармацевти у зниженні клінічного та економічного тягаря хвороб щодо надання консультацій при захворюваннях ГРВІ та грипу, різноманітних болях, травмах, порушеннях психічного здоров'я [8].

Австралійськими дослідниками з університету Грифіта Sara S McMillan, Sarira El-Den та ін. проведе-

но рандомізоване контрольоване дослідження «Подолаття прогалин між фізичними та психічними захворюваннями в аптеці загальної практики». Метою цього дослідження стала перевірка ефективності професійної діяльності фармацевтів у підвищенні прихильності пацієнтів до ЛЗ, у покращенні фізичного та психічного стану населення із тяжкими та стійкими психічними захворюваннями порівняно із стандартним наданням послуг фармацевтів щодо відпуску ЛЗ [9].

Австралійські дослідники Carmen Crespo-Gonzalez, Sarah Dineen-Griffin, John Rae, Rodney A. Hill розглянули 33 дослідження з вивчення якості доступних освітніх програм із психічного здоров'я для фармацевтів за змістом та компонентами, їх позитивного впливу на якість знань фармацевтів, студентів та співробітників аптек. За результатами дослідження учені дійшли висновку, що більшість розроблених освітньо-професійних програм містить активні навчальні заходи для студентів і слухачів післядипломної освіти. Також досліджено позитивний вплив освітніх програм на зменшення стигми, покращення знань та умінь у слухачів після проведених навчально-пізнавальних заходів. Підкреслено значення командної роботи лікарів первинної ланки із фармацевтами, що сприяє зменшенню витрат на охорону здоров'я і становить основу економічної стратегії для надання медико-фармацевтичної допомоги пацієнтам із психічними порушеннями у різних групах населення [14].

Базуючись на аналізі Національних стандартів компетенцій, австралійські дослідники M. Kirschbaum, G. Peterson, H. Bridgman акцентують увагу на тому, що практична діяльність фармацевтів відбувається на межі первинної медико-санітарної допомоги та самопомоги пацієнтів, а саме профілактиці та лікуванні захворювань, включно надання фармацевтами консультацій пацієнтам із порушеннями психічного здоров'я та реагуванні на потреби пацієнтів у первинній медико-санітарній допомозі [15]. У наукових працях Amy Mey, Laetitia Hattingh, Andrew K. Davey за результатами проведеного дослідження з'ясовано, що у більшості освітніх програм теми із психічного здоров'я вбудовані у дисципліни фармакології, фармакотерапії та в процесі проходження фармацевтичної практики, тобто їх вивчення має наскрізний характер. Науковці наголошують на важливості надання більш глибоких знань та умінь студентам-фармацевтам із зазначеної проблеми. За їх прогнозами, вирішення питань надання якісних консультацій та фармацевтичної допомоги пацієнтам із порушеннями психічного здоров'я в подальшому вплине на зменшення захворюваності населення не тільки із порушеннями психічного здоров'я, а й загальної захворюваності населення в цілому. Отже, в кінцевому результаті покращення таких показників у майбутньому позитивно вплине на економіку охорони здоров'я [16].

Rutter P., D. A. Taylor, D. Branford провели аналіз поглиблених американських освітніх магістерських програм МНФА для фармацевтів за змістом та формою організації освітнього процесу. Вони встановили, що в процесі навчання студенти фармацевтичних факультетів розглядають такі теми: синдром дефіциту уваги, зловживання алкоголем, хвороба Альцгеймера, тривожні розлади, аутизм, біполярний афективний розлад, шизофренія, недоумство, депресія, розлади харчової поведінки, епілепсія, хвороба Паркінсона, розлади особистості, зловживання психоактивними речовинами. Кожна із цих тем розглядається за структурною схемою: ознаки і симптоми захворювань, розуміння клінічних протоколів лікування для фармацевтів, шляхів догляду за пацієнтами, ролі інших медичних працівників у лікуванні пацієнтів; допомога в лікуванні з точки зору терапії; спрямування пацієнтів до відповідних служб за необхідності; ефективне спілкування з пацієнтами із психічними порушеннями. Тривалість курсу 150 годин. В середньому на одну тему відводиться приблизно 10 годин, з яких 2 години – лекція, 8 годин – відпрацювання практичних навичок із використанням різних методів на занятті (інтерактивних – робота в парах, малих групах з розв'язання різних клінічних ситуацій, обговорення наукових статей, запропонованих викладачем; рольових ігор, наприклад, надання фармацевтичної допомоги фармацевтом пацієнтам із питань психічного здоров'я). В результаті такого комплексного підходу у викладанні освітньої дисципліни психічного здоров'я для студентів фармацевтичних факультетів майбутні фахівці набувають впевненості у знаннях, які в подальшому удосконалюють у процесі безперервного професійного розвитку (CPD), а за необхідності отримують відповідну спеціалізацію – фармацевт із надання послуг у психічному здоров'ї [10].

У процесі вивчення заявленої теми дослідження автори встановили, що допомога з питань психічного здоров'я населенню висвітлюється в наукових працях українських учених: у сфері клінічної фармакології [18, 19]; психологічної підготовки фармацевтів до реагування на вплив потенційних психогенних чинників у фармацевтичній практиці [20]; науково-обґрунтованого добору змісту вітчизняної фармацевтичної освіти на різних етапах її розвитку [21]; трансформації фармацевтичної освіти згідно з вимогами ЄС в умовах війни [22]; професійній підготовці в умовах формальної та неформальної освіти медико-фармацевтичного персоналу [23]; медико-фармацевтичного компетентісного підходу в професійній підготовці здобувачів фармацевтичної освіти [24]; трансформаційні зміни в умовах цифровізації медико-фармацевтичної освіти [25] якісних змін у системі підготовки магістрів фармації [26]. Однак проблема підготовки фармацевтів із питань психічного здоров'я на додипломному рівні як цілісне дослідження поки ще залишається в Україні поза увагою учених-фармацевтів.

За результатами аналізу наукової літератури зарубіжних учених виявлено достатньо високий рівень популярності освітніх програм підготовки магістрів фармації з першої допомоги пацієнтам із порушеннями психічного здоров'я МНФА [27]. Наразі вони впроваджені в 25 країнах світу, зокрема в університетах: Великої Британії, Австралії, США, Швеції, Бельгії, Нової Зеландії, Мальти та ін. Слід звернути увагу на те, що освітні програми МНФА включено в перелік обов'язкових дисциплін. Після завершення їх вивчення оцінюють знання та вміння здобувачів фармацевтичної освіти, тобто рівень сформованості професійних компетентностей. При цьому основна увага приділяється знанням із психічного здоров'я, готовності надавати допомогу, самодопомогу та психосоціальну підтримку, а також ступеня стигматизації та умінню застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності [28] (табл. 1). Освітні програми підготовки магістрів фармації з питань психічного здоров'я мають доведену ефективність та ґрунтуються на міжпрофесійному принципі «фармацевт – лікар сімейної медицини», що уможливорює вирішення частини питань із фармацевтичної допомоги з метою професійної реалізації усіх клінічних навичок здобувачів вищої фармацевтичної освіти [29].

Таким чином, зарубіжні навчальні програми з питань психічного здоров'я для фармацевтів, запропоновані здобувачам вищої освіти, містять обов'язковий курс поглибленої програми навчання МНФА та вбудовані модулі у навчальні дисципліни фармакології ЛЗ, фармакотерапії та фармацевтичної практики.

Українські освітньо-професійні програми досліджувалися за змістом, структурою, формою та методами навчання. Вивчення даних Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) виявлено 26 державних закладів вищої медико-фармацевтичної освіти за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація. Досліджено предметні галузі, в яких найчастіше зустрічалися питання, які стосуються психічного здоров'я: фармакологія ЛЗ груп N05 (психолептичні засоби), N06 (психоаналептики), N07 (інші засоби, що діють на нервову систему) за АТХ класифікацією (безрецептурні та рецептурні ЛЗ); фармакотерапія з фармакокінетикою; питання клінічної фармації.

Окрім цього, проаналізовано за змістом навчальні програми з вибіркового дисциплін, запропоновані українськими медико-фармацевтичними закладами вищої освіти (табл. 1). Це дало змогу зробити висновок, що в українських медико-фармацевтичних закладах вищої освіти деякі питання психічного здоров'я включені в навчальні програми основних дисциплін із фармакології, фармакотерапії з фармакокінетикою та клінічної фармації. Нашу увагу привернули вибірково дисципліни, запропоновані Донецьким національним медичним університетом (м. Лиман) для здобувачів вищої фармацевтичної освіти. Так, в університеті пропонуються дисципліни за вибором: «Перша психологічна допомога під час воєнного стану» та «Організація медико-фармацевтичної допомоги в екстремальних ситуаціях». Інші фармацевтичні факультети 25 університетів пропонують як вибірково компоненти такі дисципліни: «Основи соціальної психології», «Народна психологія», «Психологія конфліктів», «Психологія поведінки споживача», «Психологія спілкування», «Профілактика тютюнопаління та наркоманії».

Слід зауважити, що нині професійна діяльність фармацевтів відбувається в умовах воєнного стану, часто в екстремальних ситуаціях у взаємодії із великою кількістю пацієнтів із порушеннями психічного здоров'я [1]. Стресогенне середовище нині вимагає

Таблиця 1

Порівняльний аналіз навчальних програм магістрів фармації з питань психічного здоров'я

Зарубіжні університети	Українські університети
<p>Обов'язкова дисципліна</p> <ul style="list-style-type: none"> МНФА (перша допомога при порушеннях психічного здоров'я) 25 країн світу 	<p>Вибірковий компонент (90 годин кожний):</p> <ul style="list-style-type: none"> Перша психологічна допомога під час воєнного стану (Донецький національний медичний університет) Організація медико-фармацевтичної допомоги в екстремальних ситуаціях (Донецький національний медичний університет) Основи соціальної психології Народна психологія Психологія конфліктів Психологія поведінки споживача Психологія спілкування Профілактика тютюнопаління та наркоманії
Освітні теми з питань психічного здоров'я вбудовані в освітні програми окремих дисциплін	
<p>Фармакологія Фармакотерапія Фармацевтична практика</p>	<p>Фармакологія Фармакотерапія з фармакокінетикою Клінічна фармація</p>

від майбутніх магістрів фармації якісної теоретичної та практичної підготовки з питань психічного здоров'я щодо надання фармацевтичної допомоги та самодопомоги у сфері реалізації ЛЗ.

Результати аналізу наукових праць, міжнародних документів та освітньо-професійних програм за формою та методами навчання дають змогу визначити завдання, які нині стоять перед майбутніми магістрами фармації (табл. 2). За формою організації освітнього процесу в зарубіжних університетах пропонуються лекції (онлайн/офлайн) та практичні заняття. Найбільш поширеними методами викладання освітніх дисциплін є активні та інтерактивні: робота в парах і малих групах, рольові ігри, консультації із справжніми пацієнтами.

За результатами порівняльного аналізу зарубіжних та вітчизняних освітньо-професійних програм підготовки магістрів фармації за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація за змістом навчання встановлено, що в зарубіжних університетах при підготовці фармацевтів особлива увага приділяється не тільки основним ознакам і симптомам захворювань, знанням з фармакології ЛЗ та розумінню клінічних протоколів лікування, фармацевтичній допомозі в лікуванні різних станів пацієнтів, а й розумінню

шляхів догляду за такими пацієнтами, спрямування їх до відповідних служб (розподіл пацієнтів між сімейними лікарями, психологами, психіатрами, психотерапевтами), розумінні ролі інших медичних працівників у лікуванні пацієнтів, ефективному спілкуванні з пацієнтами із порушеннями у психічному здоров'ї. Проте у вітчизняних освітньо-професійних програмах підготовки магістрів фармації увага приділяється основним ознакам і симптомам захворювань, знанням із фармакології ЛЗ, фармацевтичній допомозі в лікуванні різних станів пацієнтів, розумінню клінічних протоколів лікування (табл. 3). Також слід зауважити, що протоколи фармацевтів, затверджені у 2022 році, прописані для випадків надання фармацевтичної допомоги пацієнтам у стані стресу та безсоння [30]. Відповідно, враховуючи розширення Програми медичних гарантій щодо реімбурсації ЛЗ для лікування в амбулаторних умовах розладів психіки та поведінки, вважаємо за необхідне переглянути та оновити протоколи надання фармацевтичної допомоги при відпуску ЛЗ за рецептом, які підлягають реімбурсації [31].

Особливої уваги заслуговують результати проведеного порівняльного аналізу зарубіжних та вітчизняних освітньо-професійних програм підготовки магі-

Таблиця 2

Аналіз зарубіжних навчальних програм із питань психічного здоров'я за формою організації освітнього процесу та методами викладання

Форма організації освітнього процесу (1 тема)	Лекції	Онлайн/офлайн	Онлайн (відеозапис в YouTube)	2 години
	Практичні заняття	Активні	• Активна бесіда/дискусія (обговорення наукових публікацій: 2 – 3 статті на 1 заняття)	2 години
		Інтерактивні	• Рольові ігри • Консультації пацієнтів	6 годин

Таблиця 3

Порівняльний аналіз освітньо-професійних програм підготовки магістрів фармації за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація за змістом навчання

Зарубіжні університети	Українські університети
Знання, набуті в процесі навчання	
Ознаки і симптоми захворювання	Ознаки і симптоми захворювання
Фармакологія ЛЗ	Фармакологія ЛЗ
Допомога в лікуванні стану пацієнта з точки зору терапії	Фармацевтична допомога при різних станах пацієнтів у сфері реалізації ЛЗ
Шляхи догляду за пацієнтом	Елементарні шляхи догляду за пацієнтом
Спрямування до відповідних служб (розподіл пацієнтів)	Спрямування до лікарів
Розуміння ролі інших медичних працівників у лікуванні пацієнтів	
Ефективне спілкування з пацієнтами із порушеннями психічного здоров'я	
Подолання стигматизації	

стрів фармації за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація за структурою програми. Досліджені зарубіжні програми підготовки магістрів фармації свідчать про те, що на процес підготовки фармацевтів із тематики психічного здоров'я в контексті фармакології, фармакотерапії та фармацевтичної практики виділяється 150 годин та розглядаються різні стани пацієнтів із порушеннями у психічному здоров'ї.

Необхідно зауважити, що для порівняльного аналізу вітчизняних освітньо-професійних програм ми використовували середньо-статистичні дані кількості годин, виділених на підготовку майбутніх фармацевтів з різних навчальних програм 26 українських університетів, зареєстрованих в ЄДЕБО.

Аналіз вітчизняних освітньо-професійних програм підготовки магістрів фармації за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація показав, що на підготовку майбутніх фармацевтів до надання допомоги пацієнтам із питань психічного здоров'я в процесі викладання фармакотерапії нервових та психічних захворювань виділяється 9 годин та розглядається одна тема із фармакотерапії «Фармакотерапія нервових та психічних захворювань». Фармакологія ЛЗ передбачає підготовку фармацевтів за декількома темами з психічного здоров'я впродовж 22 годин, з яких 13 годин виділяється на самостійну роботу та розглядає п'ять тем: «Психотропні та нейротропні ЛЗ пригнічувальної дії. Антипсихотики. Анксиолітики. Седативні ЛЗ»; «Гіпнотики»; «Протиепілептичні ЛЗ. Протипаркінсонічні ЛЗ»; «Психостимулятори»; «Антидепресанти».

Таким чином, спостерігаємо, що вітчизняні навчальні програми з фармакотерапії та фармакології різні психо-неврологічні стани пацієнтів розкривають фрагментарно у контексті вивчення фармакології ЛЗ на відміну від зарубіжних освітньо-професійних програм, які більш детально розкривають фармакотерапію різних психо-неврологічних станів пацієнтів та на кожну тему із різних захворювань приділяють до 10 годин.

Необхідно зазначити, що нині відбувається підготовка лікарів первинної медико-санітарної допомоги за програмою, рекомендованою ВООЗ і представленою на освітньому порталі Академії Національної Служби Здоров'я України [32]. Дана програма містить основні питання з психічного здоров'я, які розглядаються в процесі підготовки майбутніх фармацевтів, запропоновані зарубіжними університетами. Вважаємо за доцільне адаптувати Керівництво mhGAP для здобувачів вищої фармацевтичної освіти

та впровадити в освітній процес підготовки магістрів фармації.

Висновки. За результатами порівняльного аналізу зарубіжних та українських освітньо-професійних програм підготовки магістрів фармації за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація встановлено:

1. Професійна реалізація усіх клінічних навичок з питань психічного здоров'я здобувачів вищої фармацевтичної освіти в процесі підготовки в зарубіжних університетах ґрунтується на міжпрофесійному принципі «фармацевт – лікар сімейної медицини» та має доведену ефективність.

2. Досліджено, що зарубіжні освітньо-професійні програми з питань психічного здоров'я для фармацевтів, запропоновані здобувачам вищої освіти, містять обов'язковий курс поглибленої програми навчання MHFA та вбудовані модулі у навчальні дисципліни фармакології ЛЗ, фармакотерапії та в процесі проходження фармацевтичної практики.

3. Встановлено, що в українських медико-фармацевтичних закладах вищої освіти деякі питання психічного здоров'я включені в навчальні програми основних дисциплін із фармакології, фармакотерапії з фармакокінетикою та клінічної фармації, а також Донецьким національним медичним університетом започатковано як вибірково дисципліну програму із надання першої психологічної допомоги під час воєнного стану.

4. З'ясовано, що для подальшого медико-фармацевтичного супроводу пацієнтів із порушеннями психічного здоров'я виникла необхідність оновлення існуючих та створення відповідних протоколів для фармацевтів щодо надання фармацевтичної допомоги у сфері реалізації ЛЗ при відпуску за/без рецептом лікаря.

5. Запропоновано модернізувати освітньо-професійну програму підготовки магістрів фармації за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація за змістом, структурою, формою навчання та впровадження в освітній процес навчальних програм mhGAP для лікарів первинної медико-санітарної допомоги з подальшою адаптацією для магістрів фармації; трансформувати навчальні програми із фармакології, фармакотерапії з фармакокінетикою з подальшою імплементацією модулів із питань психічного здоров'я.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Conflicts of interest: authors have no conflict of interest to declare.

FOREIGN EXPERIENCE OF TRAINING MASTERS OF PHARMACY IN ISSUES OF SUPPORTING THE POPULATION WITH MENTAL HEALTH DISORDERS

N. A. Bilousova, V. M. Mykhalchuk, O. V. Protsiuk, A. V. Kabachna

Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv
arinatala@gmail.com

The aim of the work. The article deals with the implementation of a comparative analysis, generalization and identification of ways of implementing the foreign experience of training Masters of Pharmacy in mental health issues into the educational process of training Masters of Pharmacy in Ukraine.

Materials and Methods. In the article, a comparative analysis of educational and professional programs for training Masters of Pharmacy is carried out; international documents and research results, which reveal the experience of implementing the best practices on mental health issues in the educational process of training pharmacists at the Master's level in terms of content, structure of educational programs, form of organization educational process, are systematized.

Results and Discussion. The results of the study indicate that the practice of professional training of Masters of Pharmacy in mental health is quite widespread at the world level and is presented in various scientific publications. The results of their analysis indicate different forms of organization of training.

Conclusions. We see the implementation of the best foreign educational practices in the professional training of pharmacists of Ukraine on mental health issues at the Master's level with further training in the system of continuous professional development (CPD) as promising; expansion of pharmacists' protocols on the provision of pharmaceutical assistance in the field of medical products, which are sold according to a doctor's prescription under the Medical Guarantee Program.

Key words: mental health; Good Pharmacy Practice; pharmaceutical care; pharmaceutical education; continuing professional development; educational programs.

Список використаних джерел

1. Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни: Gradus Research Company. МОЗ України. ГО «Безбар'єрність». 2023.
2. International Pharmaceutical Federation (FIP): Mental health care: A handbook for pharmacists. The Hague: International Pharmaceutical Federation, 2022.
3. Про настанову ВООЗ та МФФ «Належна аптечна практика: Стандарти якості аптечних послуг»: наказ МОЗ України від 30.05.2013 № 455 / Міністерство охорони здоров'я України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/897_009#n2.
4. ВООЗ: Пріоритетні багатосекторні заходи з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні під час та після війни: оперативна дорожня карта. 2022. Режим доступу: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/mhpss_framework_ukraine_ukr.pdf.
5. Україна у полум'ї війни. Огляд фармацевтичного ринку за період з лютого 2022 по квітень 2023 та сценарії подальшого розвитку / SMD. 2023.
6. WHO. World mental health report: transforming mental health for all. Executive summary. Geneva: World Health Organization; 2022. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
7. У селах та прифронтових територіях з'являється мобільні аптеки – рішення уряду / Міністерство охорони здоров'я України. 2023. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-selakh-ta-na-pryfron-tovykh-terytoriiakh-ziavliatsia-mobilni-apteky-rishennia-uriadu>.
8. Dalton K., Byrne S. Role of the pharmacist in reducing healthcare costs: current insights. *Integrated Pharmacy Research and Practice*. 2017. Vol. 6. P. 37–46. URL: <https://doi.org/10.2147/iprp.s108047>.
9. A training programme for community pharmacists to support people living with severe and persistent mental illness: Intervention mapping in the context of a pandemic. S. S. McMillan, S. El-Den, C. L. O'Reilly et al. *Health Education Journal*. 2022. P. 001789692211304. URL: <https://doi.org/10.1177/00178969221130461>.
10. Rutter P., Taylor D., Branford D. Mental Health Curricula at Schools of Pharmacy in the United Kingdom and Recent Graduates' Readiness to Practice. *American Journal of Pharmaceutical Education*. 2013. Vol. 77, No. 7. P. 147. URL: <https://doi.org/10.5688/ajpe777147>.
11. Aluh D. O., Anyachebelu O. C., Ajaraonye C. I. Comparison of pharmacists' mental health literacy: Developed versus developing countries. *Journal of the American Pharmacists Association*. 2020. Vol. 60, No. 5. P. S64–S72. URL: <https://doi.org/10.1016/j.japh.2020.05.003>.
12. Association of hospital pharmacy-related knowledge and skills with occupational stress of clinical pharmacists in tertiary hospitals of China / Y. Huang et al. *Journal of the American Pharmacists Association*. 2021. Vol. 61, No. 3. P. 266–275. URL: <https://doi.org/10.1016/j.japh.2021.01.011>.

13. Stress, Satisfaction, and Competency of Hospital Pharmacy Preceptors under the New Pharmacy Program in South Korea. H. Seo, K. Ryu, S. Lee et al. *American Journal of Pharmaceutical Education*. 2018. Vol. 82, No. 8. P. 6351. URL: <https://doi.org/10.5688/ajpe6351>.
14. Mental health training programs for community pharmacists, pharmacy staff and students: A systematic review. C. Crespo-Gonzalez, S. Dineen-Griffin, J. Rae, R. A. Hill. *Research in Social and Administrative Pharmacy*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2022.06.006>.
15. Kirschbaum M., Peterson G., Bridgman H. Mental health first aid training needs of Australian community pharmacists. *Currents in Pharmacy Teaching and Learning*. 2016. Vol. 8, No. 3. P. 279–288. URL: <https://doi.org/10.1016/j.cptl.2016.02.015>.
16. Preparing community pharmacists for a role in mental health: An evaluation of accredited Australian pharmacy programs. A. Mey, L. Hattingh, A. K. Davey et al. *Currents in Pharmacy Teaching and Learning*. 2015. Vol. 7, No. 3. P. 371–377. URL: <https://doi.org/10.1016/j.cptl.2014.12.020>.
17. Rutter P., Taylor D., Branford D. Mental Health Curricula at Schools of Pharmacy in the United Kingdom and Recent Graduates' Readiness to Practice. *American Journal of Pharmaceutical Education*. 2013. Vol. 77, No. 7. P. 147. URL: <https://doi.org/10.5688/ajpe777147>.
18. Emotional state of children of Ukraine who were affected by war factors in the occupied territory. O. M. Misiura, V. A. Sova, O. V. Anoprienko et al. *Medical Science of Ukraine (MSU)*. 2022. Vol. 18, No. 3. P. 60–65. URL: <https://doi.org/10.32345/2664-4738.3.2022.09>.
19. Khaitovych M. V., Misiura O. M. Epidemiology, pathophysiology and treatment of posttraumatic stress disorder. Review. *Medical Science of Ukraine (MSU)*. 2022. Vol. 18, No. 1. P. 40–53. URL: <https://doi.org/10.32345/2664-4738.1.2022.07>.
20. Толочко В. М., Міщенко І. В. Фармацевтична опіка як потенційний стресогенний чинник у професійній діяльності спеціалістів фармації. 2021. Режим доступу: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/27071/1/245-247.pdf>
21. Kotvitska A. A., Ohar S. V., Shulga L. I. Pharmaceutical education in Ukraine: the analytical review of curricula for training of the pharmaceutical personnel in the XX-th century. *Social Pharmacy in Health Care*. 2022. Vol. 8, No. 1. P. 3–10. URL: <https://doi.org/10.24959/sphhcj.22.242>
22. Bilousova N. 3.7. Transformation in Pharmacy of postgraduate Pharmacy curricula standards education: with EU alignment competency standards / Collective monograph: Modern approaches to ensuring sustainable development / Edited by Valentyna Smachylo and Oleksandr Nestorenko. Katowice: *The University of Technology in Katowice Press*. 2023. P. 651. P. 539–547. URL: <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/33ba92a74a7c70f8ce3859b114f45150.pdf>
23. Білоусова Н. А., Соловійов С. О., Кабачна А. В. Теоретико-методичні засади оцінки медичних технологій: Монографія. Київ: ТОВ «Юрка Любченка». 2023. С. 220. Режим доступу: <https://doi.org/10.32835/978-617-7221-93-6/2023>
24. Alyeksyeyeva I. M. Competence: the categorical apparatus of higher pharmaceutical education. *Current issues in pharmacy and medicine: science and practice*. 2017. No. 1. URL: <https://doi.org/10.14739/2409-2932.2017.1.93455>.
25. Bilousova N. Transformation of “Industrie 4.0” challenges into the possibility of professional development of a medical representative. *International independent scientific journal*. Vol. 2, № 18. P. 14–18.
26. Якісна медична (фармацевтична) освіта: їхати навчатися за кордон чи змінювати систему підготовки в Україні? Частина 1. Якість освіти через зміни у процедурі вступної кампанії / А. Н. Shulhai та ін. *Медична освіта*. 2020. № 3. С. 56–64. Режим доступу: <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2020.3.11441>.
27. Mental Health First Aid. *National of Council for Mental Wellbeing*. 2023. URL: <https://www.mentalhealthfirstaid.org>
28. Mental Health First Aid training and assessment among university students: A systematic review / S. El-Den et al. *Journal of the American Pharmacists Association*. 2020. Vol. 60, no. 5. P. 81–95. URL: <https://doi.org/10.1016/j.japh.2019.12.017>.
29. *The EDQM Pharmaceutical Care Quality Indicators Project – Final report* is published by the European Directorate for the Quality of Medicines & HealthCare of the Council of Europe (EDQM) (2017). URL: <https://freepub.edqm.eu/publications>
30. Про затвердження протоколів фармацевта : наказ МОЗ України від 05.01.2022 р. № 7 від 05.01.2022 р. № 7. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0007282-22#Text>.
31. Деякі питання реалізації Програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2023 році : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2022 р. № 1464. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1464-2022-п#Text>.
32. Ведення поширених психічних розладів на первинному рівні медичної допомоги із використанням керівництва mhGAP. *Академія НСЗУ*. 2023. Режим доступу: <https://academy.nszu.gov.ua/course/view.php?id=183#section-0>.

References

1. *Psykhichne zdorovia ta stavlennia ukrainsiv do psykhologichnoi dopomohy pid chas viiny*. [Kyiv]: Gradus Research Company. MOZ Ukrainy. HO «Bezbarernist».; 2023.
2. International Pharmaceutical Federation (FIP). *Mental health care: A handbook for pharmacists*. The Hague: International Pharmaceutical Federation; 2022.
3. Pro nastanovu VOOZ ta MFF «Nalezchna aptechna

- praktyka: Standarty yakosti aptechnykh posluh», Nakaz № 455 [Інтернет], 1 січ. 2011 (Ukraina).URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/897_009#n2.
4. Priorytetni bahatosekturni zakhody z psykhychnoho zdorovia ta psykhosotsialnoi pidtrymky v Ukraini pid chas ta pislia viiny: operatyvna dorozhnia karta, operatyvna dorozhnia karta [Інтернет]. Kyiv: [VOOZ]; груд. 2022. 60 с. operatyvna dorozhnia karta, operatyvna dorozhnia karta VOOZ. URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/mhpss_framework_ukraine_ukr.pdf
 5. SMD.Ukraina u polumi viiny. Ohliad farmatsevychnoho rynku za period z liutoho 2022 po kviten 2023 ta stsenarii podalshoho rozvytku; 2023.
 6. WHO. World mental health report: transforming mental health for all. Executive summary. Geneva: World Health Organization; 2022. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
 7. U selakh ta pryfrontovykh terytoriiakh zivliatsia mobilni apteky – rishennia uriadu [Інтернет]. Kyiv: Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy; 4 серп. 2023. 1 с. URL: <http://www.kmu.gov.ua/news/u-selakh-ta-napryfrontovykh-terytoriiakh-zivliatsia-mobilni-apteky-rishennia-uriadu>
 8. Dalton K, Byrne S. Role of the pharmacist in reducing healthcare costs: current insights. Integr Pharm Res Pract [Інтернет]. Jan. 2017;Volume 6:37-46. URL: <https://doi.org/10.2147/ijpr.s108047>.
 9. McMillan SS, El-Den S, O'Reilly CL, Roennfeldt H, Theodoros T, Chapman J, Bailey K, Crump K, Collins JC, Ng R, Stewart V, Wheeler AJ. A training programme for community pharmacists to support people living with severe and persistent mental illness: Intervention mapping in the context of a pandemic. Health Educ J [Інтернет]. 18 жовт. 2022: 001789692211304. URL: <https://doi.org/10.1177/00178969221130461>.
 10. Rutter P, Taylor D, Branford D. Mental Health Curricula at Schools of Pharmacy in the United Kingdom and Recent Graduates' Readiness to Practice. Am J Pharm Educ [Інтернет]. 12 Sep. 2013;77(7):147. URL: <https://doi.org/10.5688/ajpe777147>.
 11. Aluh DO, Anyachebelu OC, Ajaraonye CI. Comparison of pharmacists' mental health literacy: Developed versus developing countries. J Am Pharm Assoc [Інтернет]. Sep. 2020;60(5):S64 S72.URL: <https://doi.org/10.1016/j.japh.2020.05.003> .
 12. Huang Y, Yao D, Zhou H, Xi X, Wang Y, Yao W. Association of hospital pharmacy-related knowledge and skills with occupational stress of clinical pharmacists in tertiary hospitals of China. J Am Pharm Assoc [Інтернет]. May 2021;61(3):266-75.URL: <https://doi.org/10.1016/j.japh.2021.01.011>.
 13. Seo H, Ryu K, Lee S, Noh J, La H, Kim E. Stress, Satisfaction, and Competency of Hospital Pharmacy Preceptors under the New Pharmacy Program in South Korea. Am J Pharm Educ [Інтернет]. Oct. 2018;82(8):6351. URL: <https://doi.org/10.5688/ajpe6351>.
 14. Crespo-Gonzalez C, Dineen-Griffin S, Rae J, Hill RA. Mental health training programs for community pharmacists, pharmacy staff and students: A systematic review. Res Soc Adm Pharm [Інтернет]. Jun. 2022 URL: <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2022.06.006>.
 15. Kirschbaum M, Peterson G, Bridgman H. Mental health first aid training needs of Australian community pharmacists. Curr Pharm Teach Learn [Інтернет]. May. 2016;8(3):279-88.URL: <https://doi.org/10.1016/j.cptl.2016.02.015>.
 16. Mey A, Hattingh L, Davey AK, Knox K, Fejzic J, Wheeler AJ. Preparing community pharmacists for a role in mental health: An evaluation of accredited Australian pharmacy programs. Curr Pharm Teach Learn [Інтернет]. May. 2015;7(3):371-7.URL: <https://doi.org/10.1016/j.cptl.2014.12.020>.
 17. Rutter P, Taylor D, Branford D. Mental Health Curricula at Schools of Pharmacy in the United Kingdom and Recent Graduates' Readiness to Practice. Am J Pharm Educ [Інтернет]. 12 Sep. 2013;77(7):147. URL: <https://doi.org/10.5688/ajpe777147>.
 18. Misiura OM, Sova VA, Anoprienko OV, Sudyka OS, Merkotan AI, Khaitovych MV. Emotional state of children of Ukraine who were affected by war factors in the occupied territory. Med Sci Ukr (MSU) [Інтернет]. 30 Sep. 2022;18(3):60-5. URL: <https://doi.org/10.32345/2664-4738.3.2022.09>.
 19. Khaitovych MV, Misiura OM. Epidemiology, pathophysiology and treatment of posttraumatic stress disorder. Review. Med Sci Ukr (MSU) [Інтернет]. 30 Mar. 2022;18(1):40-53. URL: <https://doi.org/10.32345/2664-4738.1.2022.07>.
 20. Tolochko V, Mishchenko I. Farmatsevychna opika yak potentsiyni stresohennyi chynnyk u profesiinii diialnosti spetsialistiv farmatsii. 2021:245-7. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/27071/1/245-247.pdf>
 21. Kotvitska AA, Ohar SV, Shulga LI. Pharmaceutical education in Ukraine: the analytical review of curricula for training of the pharmaceutical personnel in the XX-th century. Soc Pharm Health Care [Інтернет]. 26 May. 2022;8(1):3-10.URL: <https://doi.org/10.24959/sphhcj.22.242>
 22. Bilousova N. 3.7. Modern approaches to ensuring sustainable development [Інтернет]. Katowice: The University of Technology in Katowice Press; 2023. Transformation in Pharmacy of postgraduate Pharmacy curricula standards education: with EU alignment competency standards; 2023. p. 539-47. URL: <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/33ba92a74a7c70f8ce3859b114f45150.pdf>
 23. Bilousova, N.A., Soloviov, S.O., Kabachna, A.V. Teoretyko-metodychni zasady otsinky medychnykh tekhnolohii: Monohrafiia. Kyiv: TOV «Iurka Liubchenka». 2023. (S.220). URL: https://lib.iitta.gov.ua/736032/1/monografiya_blok.pdf
 24. Alyeksyeyeva IM. Competence: the categorical apparatus of higher pharmaceutical education. Curr Issues Pharm Med [Інтернет]. 20 Feb. 2017;(1). URL: <https://doi.org/10.14739/2409-2932.2017.1.93455>.
 25. Bilousova N. Transformation of "Industrie 4.0" challenges into the possibility of professional development of a medical representative. Int Indep Sci J. 2020;2(18):14-8.

26. Shulhai AH, Zahrychuk HY, Mykhalkiv MM, Ivanusa IB. Yakisna medychna (farmatsevychna) osvita: yikhaty navchatysia za kordon chy zminiuvaty systemu pidhotovky v ukraini? Chastyna 1. Yakist osvity cherez zminy u protseduri vstupnoi kampanii. Med. osvita [Internet]. 15 Oct. 2020;(3):56-64. URL: <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2020.3.11441>.
27. Mental Health First Aid. National of Council for Mental Wellbeing. 2023. URL: <https://www.mentalhealthfirstaid.org> (Last accessed: 03.09.2023)
28. El-Den S, Moles R, Choong HJ, O'Reilly C. Mental Health First Aid training and assessment among university students: A systematic review. J Am Pharm Assoc [Internet]. Sep. 2020;60(5):e81-e95. URL: <https://doi.org/10.1016/j.japh.2019.12.017>.
29. The EDQM Pharmaceutical Care Quality Indicators Project – Final report is published by the European Directorate for the Quality of Medicines (HealthCare of the Council of Europe (EDQM)). 2017. URL: <https://freepub.edqm.eu/publications>
30. Pro zatverdzhennia protokoliv farmatsevtva, Nakaz MOZ Ukrainy № 7 [Internet], 5 Jan. 2022 (Ukraine). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0007282-22#Text>
31. Deiaki pytannia realizatsii Prohramy derzhavnykh harantii medychnoho obsluhovuvannia naseleння u 2023 rotsi, Postanova Kab. Ministriv Ukrainy № 594 [Internet], 13 Jun. 2023 (Ukraine). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1464-2022-p#Text>.
32. Vedennia poshyrenykh psykhychnykh rozladiv na pervynnomu rivni medychnoi dopomohy iz vykorystanniam kerivnytstva mhGAP. Akademiia NSZU. 2023. URL: <https://academy.nszu.gov.ua/course/view.php?id=183#section-0>.

Відомості про авторів

Білоусова Н. А. – провізор, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри фармації, Національний університет охорони здоров'я імені П. Л. Шупика, м. Київ, Україна. E-mail: arinatala@gmail.com, E-mail: arinatala@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6732-426X>.

Михальчук В. М. – доктор медичних наук, професор, декан фармацевтичного та медико-профілактичного факультету, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, м. Київ, Україна. E-mail: decanat_fmpf@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5398-4758>.

Процюк О. В. – доктор медичних наук, професор, декан медичного факультету, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, м. Київ, Україна. E-mail: med@nuozu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5038-3375>.

Кабачна А. В. – д. фармацевт. наук, професор, професор кафедри фармації, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, м. Київ, Україна, E-mail: provisor.alla1002@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5809-5298>.

Information about the authors

Bilousova N. A. – pharmacist, PhD (Pedagogical Sciences), Senior Lecturer at the Department of Pharmacy of the Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv, Ukraine. E-mail: arinatala@gmail.com, E-mail: arinatala@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6732-426X>.

Mykhalchuk V. M. – MD, Professor, dean at the Pharmaceutical and Preventive Medicine Faculty of the Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv, Ukraine. E-mail: decanat_fmpf@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5398-4758>.

Protsiuk O. V. – MD, Professor, dean at the Medical Faculty of the Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv, Ukraine. E-mail: med@nuozu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5038-3375>.

Kabachna A. V. – MD (Pharmaceutical Sciences), Professor, Professor at the Department of Pharmacy of the Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv, Ukraine, E-mail: provisor.alla1002@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5809-5298>.